

Тыныстанова А.А.

ЖУСУП АБДРАХМАНОВ – КООМДУК, САЯСИЙ ИШМЕР

А.А. Tynystanova

SOCIAL AND POLITICAL ACTIVISTS - ZHUSUP ABDRAKHMANOV

УДК: 328.34

Бул макалада кыргыз элинин калыптанышы, Кыргызстандын өз алдынча мамлекеттүүлүккө ээ болушу, өз элинин эркиндиги үчүн салым кошкон кыргыздын чыгаан уулдары менен кошо Жусуп Абдрахмановдун өмүр баяны камтылган.

It is included in this article the forming of Kyrgyz people, being Kyrgyzstan as independent government and about outstanding Kyrgyz sons who contribute to the freedom of Kyrgyz people like as Jusup Abdrahmanov's autobiography.

Кыргыз эли тарыхта эң байыркы элдерден деп бекеринен айтылбаса керек. Тарыхта ата-бабаларыбыздын басып өткөн жолуна кылчая карасак кыргыздар эч убакта өз элинин эркиндиги үчүн өлүмгө баруудан да баш тартпагандыгы белгилүү. Кылымдар бою кыргыз элинин башынан далай орунтуктуу окуялар болуп өткөнүн тарых тастыктайт. Ошол мезгилдеги кыргыздарды караңгы эл катары эсептөө бул чоң жаңылыштык болуп эсептелет. Эң алгачкы кагандын пайда болушу, кыргыздардын өз алдынча эл болуп калыптанышы жана коңшу элдер менен болгон мамилеси, Кокон хандыгынын мезгилиндеги кыргыздардын абалы, андан кийин Россияга каратылышы, кийин Совет бийлигинин Кыргызстанда орношу жүрүп отуруп кыргыз мамлекетинин негизделишине алып келген.

Мына ушул кыргыз малекетин негиздөөдө кыргыз элинин мыкты уулдары өз салымдарын кошкон. Алар Жусуп Абдрахманов, Ишенаалы Арабаев, Абдыкерим Сыдыков ж.б. болушкан. Совет бийлиги орнор менен эле баары өз ордуна тез эле келип калган эмес. 1917-жылы 22-ноябрда “Россиянын жана Чыгыштын баардык мусулман эмгекчилерине” деген үндөө жарыяланган. Анда Россиянын мусулман калкынын толук эркиндиги жана ар тараптан тең укуктуулугу көрсөтүлгөн эле.

1918-жылы Советтердин буткул Россиялык III сүездинде “Эмгекчи жана эзилген элдердин укуктарынын декларациясы” кабыл алынган. Бул чечимдин негизинде Орто Азия элдери 1918-жылы Туркстан Автономиялуу Советтик Социалисттик Республикасына биригишкен. Ушул жылы Туркстан автономия укугунда Россиянын курамына кирген.

Туркстан АССРинин курамында турган кыргыздар бул республиканын Жети-Суу, Сыр-Дарыя, Фергана жана Самарканд областарынын курамында болуп дагы эле бытыранды бойдон калган. Мына ушуга байланыштуу 1921-жылы Алматыда болгон кеңешмеде Туркстан АССРинин курамында Тоолуу Кыргыз областын түзүү

маселеси көтөрүлгөн. Бул маселе анда чечилбей калып Жусуп Абдрахманов баш болгон өкүлдөр 1922-жылы мартта кыргыз уездерин бөлүп, өз алдынча Тоолуу Кыргыз областын түзүү сунушун кайрадан көтөрүп чыгышкан. Бул сунуш ишке ашып **Тоолуу Кыргыз областын** түзүү жөнүндө чечим чыккан.

Бирок Тоолуу Кыргыз областын түзүү оңойго турган эмес. Улуттук мүнөздө эки топ пайда болгон. Бир тарабында А.Сыдыков, Ж.Абдрахманов баш болгон өкүлдөр турса экинчи тарапта буларга каршы Р.Кудайкулов жетектеген топ иш жүргүзүшкөн. Партиянын Жети-Суу обкому 1922-жылы 4-июнда Пишпекте уюштуруу съездин чакырып, съезд өз ишин баштай электе эле Түркстандык жана Жети-Суулук бийликтердин буйругу менен таркатылган. 1922-жылы декабрда РКП (б) Борбордук Комитети Тоолуу Кыргыз областын түзүү боюнча мурун кабыл алынган документтердин баарын мыйзамсыз деп жарыялаган. Мына ошентип кыргыз элинин алгачкы аракети ишке ашпай калган.

1924-жылы кайрадан Орто Азия элдерин улуттук мамлекеттерге болуу жөнүндө токтом кабыл алынган. Мунун натыйжасында РСФСРдин курамында Кара-Кыргыз Автономиялуу областы түзүлөт. Област болуп түзүлгөндөн кийин Кыргызстанда партиялык жана советтик бийлик органдары уюштурулган. РКП(б) Кыргыз обкомунун партиялык бюросунун 1-секретарлыгына М.Каменский, ал эми 2-секретары болуп Жусуп Абдрахманов дайындалган. 1925-ж. 15-январда областык ревкомдун кеңешмесинде Кара-Кыргыз Автономиялуу областынын түзүлгөндүгү жөнүндө Декларация кабыл алынган. Ал эми М.Каменский болсо кызматка келээри менен эле өзүнүн бийлигин бекемдөө үчүн аракет кылып бир топ кемчиликтерди кетире баштаган. Кыргыздын чыгаан уулдарын жок жерден эле кызматтан ала баштаган. 1925-жылы мартта өткөн партконференцияда өтө таланттуу адис Жусуп Абдрахмановду экинчи секретарлыктан бошотуп салууга жетишкен.

1925-жылы 25-майдагы чечими менен Кара-Кыргыз Автономиялуу областы кайрадан өзгөрүп Кыргыз Автономиялуу областы болуп аталган.

1926-жылы 1-февралда Кыргызстандын территориясынын кеңдиги эске алынып Кыргыз автономия областын Кыргыз Автономиялуу Советтик Социалисттик Республикага айлантуу жөнүндө чечим кабыл алынган. Бул окуя 1927-жылы мартта өткөн Кыргыз АССРинин Советтеринин

биринчи сүездинде мыйзамдаштырылган. Сүезде Кыргыз АССРинин Борбордук Аткаруу Комитети шайланып, ал жогорку мыйзам чыгаруучу жана текшерүүчү орган болуп калган. 1927-жылы 12-мартында Кыргыз АССРинин БАКтын Президиумунда 17 адам шайланган.

Бул сессияда Кыргызстандын өкмөтү – Эл Комиссарлар Советин түзүп анын төрагасы болуп Жусуп Абдрахманов дайындалган. Эл Комиссарлар Советине жер, финансы, эл агартуу, эмгек, жумушчу-дыйкан инспекциясы боюнча эл комиссарлары кирген. Кыргызстандын Эл Комиссарлар совети – аткаруучу бийлик катары мамлекеттик жогорку жана жергиликтүү бийликтердин иштерин жөнгө салган.

Мына ушул Эл Комиссарлар советинин төрагасы, советтик, партиялык ишмер Жусуп Абдрахманов Каракол уездинин Күнгөй Ак-Суу болушундагы Чиркей айылында жетиштүү манаптын үй-бүлөсүндө туулган. Жаш кезинен эле тирикарак, тың бала болгон. 1911-1916-жылдары Сазановка кыштагында орус-тузем мектебинде, Каракол шаарындагы башталгыч окуу жайында окуган. Ошол мезгилде кыргыздын сабаттуу уулдарынын бири болгон. 1916-жылы Үркүндө ата-энеси менен Кытайга барган. Ал жактан ата-энеси каза болуп, 15 жашында жетим калган. 1917-жылы Кытайдан келип, Кызыл Армиянын катарында Совет бийлигин чыңдоого активдүү катышкан. 1919-жылы Верныйда командирлик курста окуган. 1920-жылы Кыргыз Автономия областык партия бюросунун 2-секретары болуп, кийин Ташкентте, Москвада иштеген. 1933-жылы жалган жалаа менен Эл Комиссарлар советинин төрагалык кызматынан алынып, Самара шаарына жана Оренбург аймагына ишке жиберилген. 1937-жылы “Алаш-Ордо” контрреволюциячыл уюмунун өкүлү деген жалган жалаа менен камалып, Оренбургдан Фрунзеге (азыркы Бишкек) алынып келинген.

“Социал-Туран” партиясынын мүчөсү болгондугу үчүн, 1938-ж. 5-ноябрда 34 жаш курагында атууга кеткен. 1958-жылы жарым жартылай акталып, ал эми 1989-жылы толугу менен акталган. Улутчул деген жалган жалаага Жусуп Абдрахманов менен кошо И.Айдарбеков, Т.Айтматов, Б.Исаев, А.Сыдыков, К.Тыныстанов ж.б. туш болушкан. Булардын жалган жерден атылып, баары чогу көмүлгөн жер, качан гана Кыргызстан эгемендүүлүктү алгандан кийин Чоң-Таш айылынан табылып отурат.

Азыр бул жерде “Ата-Бейит” мемориалдык комплекси орнотулган. Бул мемориалдык комплексте 1937-38-жылдардагы жалган жалаа менен атылгандардын сөөгү коюлган. Андан кийин кыргыз элин чет мамлекетке чейин таанткан, чыгармалары дүйнөлүк тилдерге которулган, кыргыздын чыгаан уулу Чыңгыз Айтматов 2008-жылы 10-июнда каза болуп, Ата-Бейитке коюлган. Кечээ жакында 2010-жылдын 7-апрелинде болгон кан төгүлгөн окуяда каза болгон кыргыздын мыкты азаматтарынын айырымдарынын сөөгү да бул комплексте жерге берилди.

Жусуп Абдрахманов баш болгон кыргыздын мыкты уулдары аз жашаса да кыргыз элинин, жеринин өсүп-өнүгүшү үчүн чоң салым кошкон. Алардын кыргыз эли үчүн жасаган эмгеги тарыхта түбөлүккө сакталып кала бермекчи.

Адабияттар:

1. О.Ж. Осмонов, А.А. Асанканов Кыргызстан тарыхы (Эң байыркы мезгилден азыркы мезгилге чейин). Жогорку окуу жайлары үчүн окуу китеби. - Б., 2003.
2. Ж.Абдрахманов 1916 ж. Күндөлүк. Сталинге кат. - Ф., 1991.
3. Джуманалиев А. Политическое развитие Кыргызстана (20-30-е годы). - Б., 1994.
4. Малабаев Ж. Кыргыз мамлекетинин тарыхы. - Б., 1993.
5. Отуз жетинчи жыл Кыргызстанда. - Б., 1991.

Рецензент: к.филос.н. Тайлакова А.А.